

Yolsuzluk ve Rüşvetin Kültürel Belirleyicileri

Mehmet Okan TAŞAR*
Savaş ÇEVİK**

ÖZ

Yolsuzluk ve rüşvet sadece gelişmekte olan ya da geçiş ekonomilerinde değil tüm ekonomilerde ortak bir davranış olarak görülmektedir. Rüşvet, toplumların ekonomik, politik ve kültürel yapıları ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece yolsuzluk ve rüşvet davranışını belirleyen faktörler de çok yönlü ve çok boyutlu olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, rüşvet ve yolsuzluk olayları farklı faktörlerden etkileniyor olsa bile, bu olayların ekonomik sonuçları önemli maliyetler doğurmakta ve toplumun kültürel yapısını zayıflatmaktadır.

Bu çalışmada, genel olarak yolsuzluk ve özellikle rüşvet süreci, bu süreci belirleyen faktörler analiz edilecektir. Çalışma, rüşvet davranışı ve toplumların kültürel kurumları ve yapıları arasındaki bağlantıyı incelemektedir. Böylece çalışma, yolsuzluk ve rüşvet davranışlarının kültürel belirleyicilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç için ilk olarak; Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) ve Dünya Bankası Yönetişim Göstergelerinden ulaşılan yolsuzluk algılama endeksi verisi ile farklı ülkeler özelinde karşılaştırma yapılmaktadır. Daha sonra ülkelerin yolsuzluk puanları ile kültürel değerleri ve yapıları arasındaki karşılıklı ilişkiler, Dünya Değerler Araştırması (World Value Survey WVS) ve Avrupa Değerler Araştırması (European Value Survey EVS) ile elde edilen veriler aracılığıyla değerlendirilmektedir. WVS ve EVS, çeşitli boyutlarda kültürel sınıflandırmaya yönelik endeksleri geliştirmek için çok geniş bir değişken setine kapsamaktadır. Ülkelerin yolsuzluk puanları WVS/EVS'den toplu düzeyde ve kesit regresyonlar aracılığıyla, diğer makro seviyedeki ekonomik değişkenlerden elde edilen kültürel özelliklerinin belirleyicileri ile birlikte analiz edilmektedir. WVS, özellikle bireylerin rüşveti ne kadar tolere ettiği sorusunu içermektedir. Bu çalışma ayrıca mikro ölçekte farklı ülkelerin WVS verilerini kullanarak yolsuzluk ve rüşvet davranışının temel göstergelerini belirlemeye çalışmaktadır. Metodolojik açıdan Çalışma; bağımlı değişken olarak bireylerin rüşveti kabul etmesini kullanmakta ve bireysel değerler, davranışlar ve demografik değişkenler olarak temel belirleyicilerin etkisini tahmin etmektedir.

Jel Kod: D73, Z10, A13

Anahtar Kelimeler: Rüşvet, Yolsuzluk, Kültürel Belirleyiciler, Dünya Değer Araştırması, Yolsuzluk Algılama Endeksi, Gelişmekte Olan Ülkeler

The Cultural Determinants of Corruption and Bribery

ABSTRACT

Corruption and bribery are observed to be a common behavior not only in developing or transition economies also for all countries. Bribery is emerging as related to the societies' economic, political or cultural structures. Therefore, the factors that determine the behavior of bribery are also emerging as a versatile and multi-dimensional. However, even if bribery and corruption cases arise from various factors, the economic consequences of both actions impose significant costs and undermine the society's cultural structure.

In this paper, generally the corruption and especially the bribery process are analyzed by the factors determining this process. The study examines the linkages between the bribery behavior and the society's cultural institutions and structures. Thus, it aims at revealing the cultural determinants of corruption and bribery behavior. For this purpose, the study firstly makes cross-country comparisons through the corruption perception index the data from Transparency International Corruption Perceptions Index (CPI) and World Bank Worldwide Governance Indicators. Then, it is considered correlations and associations between the corruptions scores of the countries' cultural values and structures through data which is obtained from the World Value Survey (WVS) and the European Value Survey (EVS). WVS and EVS have large sets of variables to develop indexes for cultural classifications at its various dimensions. Thus, it can be analyzed the corruption scores of countries together predictors on cultural characteristics which is obtained from WVS/EVS at aggregated level, and on other macro level economic factors through cross-section regressions. The study also seeks to determine the predictors of bribery behavior at micro level using different countries data of WVS. The WVS contains a question on how much the individuals tolerate the bribery. In this section, the study uses the bribery acceptance of individuals as a dependent variable, and estimates the effect of determinants as individual values, attitudes and demographic variables.

Jel Code: D73, Z10, A13

Keywords: Bribery, Corruption, Cultural determinants, World Value Survey, Corruption Perceptions Index, Developing Countries.

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, otasar@selcuk.edu.tr

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, scevik@selcuk.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 23.03.2017 ; Makalenin Kabul Tarihi: 18.09.2017

Giriş

Ekonomik maliyetleri yanında yolsuzluk, toplumda eşitsizlik, haksızlık, sosyal ve siyasal kurumlara güvensizlik ve etik değerlerde aşınma gibi toplumsal sorunları arttırmaktadır. Böylece yolsuzluk olgusu toplumsal ve siyasal tutarlılığı sürdürmek için dikkatlice izlenmesi gereken bir durumdur. Aslında yolsuzluk modern bir sosyal olgu değildir. İnsan toplumu var olduğundan beri yolsuzluk da vardır. Ayrıca yolsuzluk kamusal ve siyasal alanla da sınırlı değildir ve çeşitli şekilleri benimseyen (rüşvet, hırsızlık, adam kayırmacılık, güveni kötüye kullanma vb.) herhangi bir insan etkileşiminde de yaygındır (örn. Aile ve toplum ilişkileri ve iş etkileşimi) (Choi & Woo, 2001:185). Yolsuzluk ayrıca uluslararası politik tartışmaların içeriğinde, küresel ölçekte yolsuzlukla mücadele çabalarını gerektiren ciddi sosyal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır (Williams & Beare, 1999:115).

Genellikle yolsuzluk rant kollama, adam-akraba kayırmacılık ve arka çıkma gibi farklı eylemlerin her biri ile ifade edilmektedir. Bununla birlikte yolsuzluk olgusu rüşvet kavramı ile bağlantılı olarak daha yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu çalışmada yolsuzluk kavramı özellikle rüşvet kavramına bağlı olarak kullanılmış ve incelenmiştir.

Yolsuzluk ve rüşvet davranışının belirleyicileri dikkate alındığında; bireysel davranışlar esas unsur olduğu için konu iktisadi olduğu kadar sosyoloji ve psikoloji gibi farklı bilim alanlarının da kapsamında içerisindedir. Çünkü bireysel davranışlar ve tercihler, geniş sosyal etkileşimler tarafından belirlenmektedir. Aile, toplum, çıkar ve baskı grupları, dini kurumlar, eğitim ve politik süreç yolsuzluk ve rüşvetin önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedirler. Yolsuzluk ve rüşvet olaylarının önemli bir bölümünü etkileyen bu faktörlerin her biri, bir diğeriyle ilişkili olmasına rağmen, ekonomik, yasal, sistemik ve kültürel faktörler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilmektedir. Bu çalışma bağlamında ise yolsuzluk ve rüşvet, özellikle kültürel faktörlerle ilişkilendirilmektedir.

Yolsuzluk, sadece yöneticiler ve bireyler için yasal normları değil aynı zamanda toplumsal boyutta sadakati ve değerleri de zayıflattığı için devletin idare yeteneğini kaybetmesine sebep olmakta ve toplumun bütünü bu süreçte giderek yozlaşmaktadır (Johnston, 2012:332). Böylece yolsuzluk, tüm toplumu etkileyen ve tüm toplumun görüşünü yansıtan sistemik bir konu olarak belirginleşmektedir.

Kültürün yolsuzluğa etkisinde dikkate alınması gereken temel problemler ise; kültürel faktörlerin saptanması ama daha da önemlisi kültürel faktörlerin etkisinin ölçülmesidir. Bu noktada bilimsel çalışmalar, kültürel sınıflandırmaya yönelik bazı yaklaşımlar ve ölçekler önermektedir. Bu noktada; Dünya Değerler Araştırması (World Value Survey WVS) ve Avrupa Değerler Araştırması (European Value Survey EVS) gibi uluslararası sosyal anketler aracılığıyla standart bir kültürel ölçek geliştirilmektedir.

Diğer bir taraftan ülkeler arası karşılaştırmalar açısından, yolsuzluk için en önemli veritabanı ve kurumsal yapı; Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) adında dünya genelindeki ülke puanlarını ve sıralamasını yayınlayan Uluslararası Şeffaflık Örgütüdür (TI). Bu çalışmada ülkelerin yolsuzluk puanları için Uluslararası Şeffaflık (TI) verisi ve kültürel değişkenler üzerindeki değerleri elde etmek için de Dünya Değer Araştırması (WVS) verisi kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı yolsuzluk üzerinde etkisi olan aile yapıları, sosyal gruplar, dini kurumlar gibi kültürel faktörleri ve politik yapıyı değerlendirmektir. Yolsuzluk ve rüşveti etkileyen kültürel faktörlerin doğru olarak saptanması, toplumdaki yolsuzluk davranışlarını özendiren faktörlerin engellenmesi için nitelikli sosyal politikaların geliştirilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır.

1. Yolsuzluk ve Rüşvetle İlgili Bilimsel Literatür

Öncelikle sosyal bağlamda yolsuzluk ve rüşvetle ilgili ilk yapılan çalışmalardan biri olarak kabul edilen Rose-Ackerman'ın (1978) çalışması algıya dayalı ölçümler kullanarak yolsuzlukta ulusal varyasyonları incelemeye yöneliktir. Yolsuzluk ve rüşvet üzerine gerçekleştirilen çalışmaların çoğunluğu; ekonomik kalkınma, rejim türü ve piyasa yapısının etkilerine odaklanmaktadır. Farklı ülke örneklerine dayalı çalışmalar ise; genel çerçevede yolsuzluk ve rüşvet davranışının açıklanmasına yönelik önemli açılımlar sağlarken, yolsuzluğun bölgesel ve ülkesel farklılıklarını açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Benzer politik kurumlara, kültürel ve tarihsel faktörlere sahip ülkelerin bazılarında, neden daha yoğun olarak yolsuzluk olaylarıyla karşılaşıldığı hakkında sınırlı bir bilgi içermektedir. (Wang, 2013:219). Diğer bir taraftan

yolsuzluk tanımları zamanla gelişirken, tanıma yönelik tartışmaların da zaman içinde artması beklenmektedir (Roman & Miller, 2014:776).

Tablo1. Yolsuzluk ve Kültür İlişkisi: Bilimsel Literatürün Gelişimi

Yazarlar	Yıl	Sonuçlar
Rose-Ackerman	1978-1999	Yolsuzluk tanımları zaman içinde gelişmektedir ve yolsuzluğu tanımlamaya yönelik tartışmalarında gelecekte artacağı beklenmektedir.
Hofstede	1980	Toplumsal normlar, belirli bir yapı ve işleyişle toplumsal kurumların gelişmesine ve yapının sürdürülmesine yol açmıştır. Bunlar aileyi, eğitim sistemlerini, politikayı ve yasaları içerir. Bu kurumlar toplumsal normları güçlendirir ve ekolojik şartlar da bunlara yol açar.
Morishima	1982	Japon memur sınıfında Konfüçyüs etiğinin rolünü analiz etmektedir.
Hofstede-Bond	1984	Üç kültürel boyutu tanımlar, bunlardan birini iki boyuta ayırır ve böylece tüm ülkeleri kapsayarak bir puan veren dört boyut üretir.
Shleifer-Vishny	1993	Düşük gelirli ülkelerde ve yüksek gelirli ülkelerde yolsuzluk ayrımı yapar. Düşük gelirli ülkelerde yolsuzluk çevrelerinin gelişme olasılığı daha yüksektir.
Elliot	1997	Güçlü bir hükümet zayıf bir hükümete göre yolsuzlukla mücadelede daha iyidir.
La Porta	1999	Kişi başına düşen GSYİH ve algılanan yolsuzluk arasında pozitif bir korelasyon vardır.
Ades-di Tella	1999	Daha düşük rekabetçi piyasa yapıları yolsuzluk fırsatlarını arttırmaya daha fazla eğilimlidir.
Williams	2000	Yolsuzluk çalışması sayısız teorik ve bağlamsal zorluklarla uğraşır. Örneğin, etkisiz bir polis departmanı yolsuzlukların hem nedeni hem de sonucu olabilir.
Acemoğlu-Verdier	2000	Büyük kamu ihale harcamaları ile birlikte zayıf gözlenen hükümetin ekonomik faaliyetler yolsuzluğunun gelişmesi için uygun çevreyi yaratır.
Montinola and Jackman	2002	İlişki doğrusal değildir, demokrasi derinleştikçe yolsuzluk yapma azalsa bile demokratikleşme kısa dönemde yolsuzluğu arttırabilir.
Sandholtz-Gray	2003	Ticaret açıklığının yolsuzluk üzerinde negatif etkisi vardır.
Jain	1998,2001	Yolsuzlukla ilgili literatürün bugünkü halindeki parçalanma asıl olarak çok sayıdaki farklı tanımlamadan ve konuyla ilişkili anlamalardan kaynaklanmaktadır.
Alemann	2004	Yolsuzluğun en az beş boyutta var olduğunu ileri sürer: Sosyal düşünüş, sapkın davranış, döviz mantığı, ölçülebilir algılar sistemi ve "gölge siyaset".
Pardo	2004	Yolsuzluğun herhangi bir toplumda değişen bir olgu olduğunu belirtir. Yolsuzluğun kavramsallaştırılması kişisel çıkardan, kültürel değerlerden ve sosyo-ekonomik durumdan etkilenir.
Heidenheimer	2004	Üç tane sosyal yolsuzluk algısı tanımlar: beyaz, gri ve siyah. Beyaz yolsuzluklar yozlaşmış eylemleri ifade ederler ki bunlar toplumsal olarak kabul edilmişken, siyah yolsuzluklar toplumsal olarak kabul edilmezler.
Heinrich et all	2004	Rüşvet toplumsal bir ikilemdir. Toplumsal ikilemler, toplu yararlar karşı bencil kazançlar arasındaki çelişkiyi ifade eder.
Svensson	2005	Fakir ülkelerdeki insanlar yolsuzluk faaliyetlerini gerçekleştirmede daha büyük teşvike sahiptirler. Çünkü göreceli olarak daha büyük faydaya sahiptir. Bu tahminler doğrultusunda yolsuzluğun yoksul ülkelerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Lambsdorff	2006	Yolsuzluğun yoksul ülkelerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Treisman	2007	Kusurlu demokrasiler veya yumuşak otoriter devletler arasında özgürlükteki küçük artışların yolsuzluk algıları üzerinde tutarlı bir etkisi olmadığını gösterir.
Spinci	2008	Moldavya hane halkı yolsuzluğu iş için ikinci büyük engel ve ülkelerin karşılaştığı üçüncü en büyük problem olarak algılar. Moldovyalılar yolsuzluktaki artışın üç temel nedeni olduğuna inanırlar. Bunlar; düşük maaşlar, yolsuzluk yapan memurların yargılanma eksikliğine hükümetin konuyu çözmeye yönelik ilgi ve dikkat eksikliği.
Barsukova	2009	Sosyal uygulamalarda pazarlık yapmayı, hediye vermeyi, sosyal ağlardaki üyelere yardım etmeyi yolsuzluktan ayıramaz olarak kabul eder. Doğu Avrupa kültürlerinde bu ilişkisel uygulamalar ve yozlaşmış eylemler arasında ince bir çizgi vardır.
Ashkanasy and Ahlstrom	2014	Bu çalışma psikolojiyi, toplumsal öğrenmeyi ve önemli örgütsel rüşvet kararlarının toplumsal yönetme mekanizmasını desteklemeyi ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.
Ivlevs and Hinks	2014	Kamu görevlileri arasında bağlantı kuranlar arasında krizden etkilenen hane halkları rüşvet ödemeye daha isteklidir. Ayrıca bu rüşvet verenler arasında kriz mağdurları mağdur olmayanlara göre kamu görevlilerine daha fazla bir rüşvet eğilimindedirler.
J.Tricot	2014	Bu kısa anket, yolsuzlukla mücadele yasaasının "d'avant garde" öncü rolünü göz önünde bulundurur. Yolsuzlukla mücadele yasaasının ve yasal uygulamaların üretimi ve yaratımıyla ilgilenen yenilikleri yaratan yasal sektördür.

Yolsuzluğun belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalar ekonomik gelişme, rejim tipi ve piyasa yapısına odaklanmaktadır. La Porta, Ades, Di Tella ve Treisman kişi başına GSYİH ile algılanan yolsuzluk arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Bazı çalışmalar ise, yolsuzluğun demokrasiler ve otoriter rejimlerde farklı olasılıklarla nasıl oluştuğunu incelemektedir. Örneğin; Treisman (2007), algılanan yolsuzluğu daha düşük seviyelere düşürmek için demokratik kurumların kurulmasının on yıllar alabileceğini ileri sürmektedir. Diğer taraftan, bazı çalışmaların da önerdiği gibi yolsuzluk ve politik yapı arasındaki ilişki, doğrusal değildir. Demokratikleşme kısa dönemde yolsuzluğu arttırabilir ancak uzun dönemde demokratikleşme derinleştikçe yolsuzluğu kontrol etmekte pozitif etkiye sahip olacaktır. Treisman (2007), kusurlu demokrasilerde veya otoriter devletlerde özgürlükteki küçük artışların yolsuzluk algılamaları üzerinde istikrarlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Buna ek olarak Ades-di Tella (1999) gibi çoğu çalışmalar, daha düşük rekabetçi piyasa yapılarının yolsuzluk fırsatlarını arttırmaya daha fazla eğilimli olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Sandholtz ve Gray (2003) ise; ticaret açıklığının yolsuzluk üzerinde negatif etkisi olduğunu ileri sürmektedir. (Wang, 2013:220).

Ekonomiye devlet müdahalesinin yolsuzluğun ana nedeni olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu “büyük, kötü devlet” tezi çeşitli teorik ve ampirik analizlerle de desteklenmiştir. Teorik analizler genellikle, hükümet ve siyasi aktörlerin davranışlarını incelemek için neo-klasik piyasa ilkelerine başvuran “kamu tercihi teorisi”ne dayanmaktadır. Kamu Tercihi yaklaşımına göre; büyük bir hükümet bürokratik güç yoğunluğuna ve rekabetin ortadan kaldırılmasına izin vermekte ve böylece bu çerçevede kamu görevlilerinin tekel güçlerine dayalı siyasi rant elde etmelerine fırsat sağlamaktadır. Örneğin Themudo’ya göre; bu yaklaşımın görüşlerini test eden çoğu çalışma, yolsuzluk ve onun nedenleri arasındaki potansiyel içsellik kontrol etmekte yetersizdir. Dolayısıyla “büyük, kötü devlet” mantığı inkâr edilemez olmasına rağmen, güçlü devletlerin yolsuzlukla mücadelede daha iyi donatılmış olabileceği de ileri sürülmektedir (Themudo, 2014:311-312).

Yolsuzluğun en yaygın şekli olan ekonomik faaliyetlerdeki rüşvet; ekonomi, kamu politikaları ve karar alma disiplinlerinde yoğun olarak analiz edilmektedir. Bazı çalışmalar rüşveti sosyal bir ikilem olarak ele almaktadır (örn. Dawes, Heinrich, Ostrom, Shao, Lambsdorff, Abbink & Henning-Schmidt, McCloskey). Sosyal ikilem, karar alma sürecinde iki ya da daha fazla kişinin, kişisel çıkar ve kamusal faydalar arasındaki çatışması olarak karakterize edilebilir. Sosyal ikilemler ise; yaygın olarak mahkûmların ikilemi, nihai oyun, ortak kaynaklar ikilemi ve kamu yararı ikilemi gibi deneysel bağlamda çalışılmıştır. Sosyal ikilem ve toplu hareket bağlamında önerilen rüşvet kararı modeli, kurumsal belirsizlik rüşvet kararının bağlamsal arka planını oluşturmaktadır (Li & Yao & Ahlstrom, 2014:5). İnsanlar belirgin bir ikilemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Adalet ve sadakat temel ahlaki değerlerdir ve sadakat kişinin kendi grubuna özel muamele yapılmasını isterken, adalet insanların tüm gruplara karşı eşit bir şekilde davranılmasını istemektedir. Bu bağlamda ispiyonculuk ise önemli bir rol oynamaktadır. İspiyonculuk; kişinin kendi grubu içindeki etik dışı davranışları üçüncü bir tarafa, çoğunlukla dış otoriteye bildirmesi olarak tanımlanmaktadır (Dungan & Waytz & Young, 2014:105).

Öncelikle kurumsal belirsizliğin rüşvet kararı almaya etkisi; girişimcilerin sosyal değerleri, kişisel çıkar yönelimi ve beklenen rüşvet davranışı ile ortaya çıkan etik duygular veya hislerce belirlenmektedir. İkinci olarak, rüşvete yönelik korku ve utanma gibi etik duyguların yoğunluğu, bireysel girişimcilerin sosyal değer ve kişisel çıkar yönelimine göre çeşitlendirilmektedir. Üçüncü olarak rüşvetin sosyal çıktıları uzun süreli rüşvet kararını, rüşvet kararının kıt kaynaklara erişim ayrıcalığı gibi pozitif veya yaptırımlar gibi negatif sonuçlara yol açıp açmayacağına bağlı olarak ya önlemekte ya da provoke etmektedir. Dördüncü olarak, ikinci ve üçüncü süreçler birleştirildiğinde ortaya çıkan model; rüşvet kararının ya doğrudan sosyal sonuçlardan diğer bir deyişle dışsal uygulamalardan ya da dolaylı olarak içsel psikolojik süreçlerden etkilendiğine işaret etmektedir (Li & Yao & Ahlstrom, 2014:5).

2. Yolsuzluk ve Rüşvetin Belirleyicileri

Sözlükte ifade edildiği şekliyle yolsuzluk “ahlaki çürümeyi özetleyen, aslında kötü ve koşulsuz kınama, dürüstlük veya erdem veya ahlaki temeldeki bozulmadır”. Sosyal bilimlerde amacına en uygun tanım arayışında, alternatif -belki daha ahlaki ve daha az kapsamlı-tanımlar geliştirilmiştir. Bu tanımların en nitelikli olanlarından biri Nye tarafından geliştirilmiş ve ekonomik analiz amaçları için daha uygun kabul

edilmiştir. Nye'e göre; "Yolsuzluk maddi kazançlara ya da statüye özel ilgi (kişisel, yakın aile, özel takım) ; veya kuralları ihlal etmekten dolayı kamu rolü olarak resmi görevlerden sapan bir davranıştır. Bu rüşvet (güven durumunda bir kişinin yargıyı çarpıtması için ödül kullanma); adam kayırma ve güveni kötüye kullanma (özel kullanımlar için kamu kaynaklarının yasa dışı kullanılması) gibi bazı davranışları içerir" (Pellegrini, 2001:14-16).

Yolsuzluk ve rüşvet süreçlerini belirleyen faktörler; ekonomik, kültürel, yasal ve sistemik olarak dört ana başlıkta ele alınmaktadır. Ekonomik faktörler; yüksek vergi oranları, tüketici davranışı, maliyetleri ve regülasyonları azaltmaya yönelik firma davranışı olarak sıralanabilir. Küresel faktörler ise; genellikle toplumdaki yolsuzluğa karşı hoşgörü noktası, rekabetçilik, maddi zenginlik, eşitlik, dürüstlük, paternalizm ya da değişime ve devlet görüşüne karşı tutum olarak ifade edilmektedir. Düzenleyici ve yasal çerçeve ve ülkelerin demokratik ve politik sistemleri de yolsuzluk ve rüşvet süreçlerini belirleyen diğer önemli faktörlerdir. Yolsuzluk ve rüşvet üzerine bazı yaklaşımlar, yolsuzluğu gelişmenin kaçınılmaz maliyeti olarak görürken, diğerleri yolsuzluğun özellikle kurumsal rüşvet bakımından, bu tür faaliyetler yatırım iklimi ve sosyal adalet için zararlı olduğu için gelişme üzerinde yıkıcı etkisi olduğunu ifade etmektedir. Bu ahlaki ve sosyo-ekonomik zararlar, ilgili tarafların yasal uygulamalara ve diğer kontrol mekanizmalara odaklanmasına yol açar (Lord, 2014:101).

2.1. Ekonomik Faktörler

Genel olarak bilimsel literatür, iş sektörünün iş yapma maliyetini azaltmaya istekli oldukları için ağır vergilerin ve regülasyonların rüşvete yönelik teşvikler sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca Sanyal'a göre regülasyonlar; kamu ihaleleri ve özelleştirmeler aracılığıyla finansal faydaların firmalara transferini kontrol etme gücüne sahip olan ve düşük ücret alan kamu görevlilerini, yasadışı ödemeleri kabul etmeye daha istekli olmaları yönünde teşvik etmektedir (Sanyal, 2005:141).

Ulusların zenginlik seviyesinin, yolsuzluk ve rüşvette önemli bir role sahip olduğu ifade edilmektedir. Fakir ülkelerdeki yolsuzluk ve rüşvet eylemlerinin faydaları, ülkenin gelir seviyesine oranlandığında, göreceli olarak çok daha yüksek olabilmektedir (O'Connor & Fischer, 2012:646). Yüksek yoksulluk düzeyinin genellikle anti-sosyal gelişme alanı ve rüşvet alma gibi etik olmayan davranışlara sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu noktada Nwabuzor'un da ifadesiyle; dünyanın en yüksek yolsuzluk ve rüşvet eğilimine sahip olan ülkeleri, genelde en fakir olan toplumlardır. Benzer şekilde, ekonomik özgürlüğün olmayışı da yolsuzluğu özendirir. Nwabuzor bu sonuca; 2003 yılında 95 ülke ekonomisinin yolsuzluk seviyesi araştırması ile ulaşmakta ve bu araştırma; ekonomik açıdan özgür toplumlarda algılanan yolsuzluk karşıtı ahlâk düzeyinin, ekonomik özgürlükler açısından bastırılmış toplumların kamu sektöründe algılanan yolsuzluk karşıtı ahlâki seviyesinin neredeyse dört katı üzerinde olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Nwabuzor, 2005:126).

2.2. Yasal Faktörler

Yolsuzluk yaklaşımlarının çeşitliliği, farklı tanımlamaların da temelini oluşturmaktadır. Yasal kodlara dayalı yolsuzluk tanımı, yasal kodlar ülkeler için farklı olduğu zaman karşılaştırmalı analiz için önemli sorunlar içermektedir. Yolsuzluğun yasal niteliklerindeki bazı farklılıklara örnek olarak; Birleşik Devletlerde lobicilik faaliyetlerinin yasal bir uygulama olarak kabul edilmesi, işletmelerin yasal olarak buna yatırım yapabilmesi ve bu harcamaların şirket bilançolarına yer alması gösterilebilir. Oysa çoğu Avrupa ülkesi için benzer uygulamalar, yolsuzluk başlığı altında ifade edilmekte ve bunlara yasal olarak yaptırım uygulanmaktadır. Diğer bir taraftan Birleşik Devletlerde meclis üyelerinin meclis çalışmalarında yardımcı olması için ücret karşılığı eşlerini çalıştırması yasal değilken, buna karşılık çoğu Avrupa meclislerinde bu uygulama oldukça yaygındır. Böylece, yasal kodların çeşitliliği ülke karşılaştırmaları için onları şüpheli bir ölçüt haline getirmektedir.

ABD herhangi bir işi kazanmak için, yabancı hükümet yetkililerine rüşvet önermeyi yasadışı hale getiren dünya'daki ilk ülke olarak dikkat çekmektedir. 1997'de çıkarılan ve hükümleri ağır cezaları içeren Yurtdışı Yolsuzluk Faaliyetleri Kanunu ile bu durum daha da somutlaştırılmıştır. Yolsuzluk ve rüşvet sorunu giderek daha belirgin hale geldiği için, diğer OECD ülkeleri başta olmak üzere diğer pek çok ülkede benzer nitelikli yasal düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir. Uluslararası ölçekte ise bu yasal düzenlemelerden en dikkat çekici olanı, "Uluslararası İşletmede Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi

Sözleşmesi”dir. Sözleşmenin temel hedefleri; yabancı kamu görevlilerine rüşvet vermeye dayalı suç işlemeyi önlemek, yeterli yaptırımlara ve suçu tespit etmek için güvenilir araçlara sahip olmak ve rüşvetin, işletme gideri ve dolayısıyla vergi indirimi olarak kabul edilmesini yasaklamaktır. Firmaların yabancı resmi görevlilere rüşvet vermelerini ulusal yasalarca yasaklamayan ve vergi yükümlülüklerini azaltmak için rüşvet vermelerine izin veren ülkelerde böylelikle rüşvet vermenin özendirildiği ise tartışılmaktadır. Her durumda rüşvet alan ülkelerde temel gereklilik, yasaların tarafsızca uygulanabileceği yasal bir çerçevedir. Bu noktada sert kanunlar tek başına yeterli değilken, birçok ülke de ise resmi tüzüğe sahip olduğu halde nadir uygulanmaktadır (Sanyal, 2005:142).

2.3. Sistemik Faktörler

Öncelikle ekonomik sistemlerin belirleyici unsurlarından birisi olan siyasal kurumlar (büyük hükümetler ve demokratik sözleşmeler gibi) yolsuzluğa yönelik teşvik ve fırsatları etkileyebilmektedirler. O’Connor & Fischer (2014) gibi bazı yaklaşımlar açısından; büyük hükümetlere sahip ülkeler daha fazla sosyal hizmet, istihdam olanakları ve yolsuzluk teşvikini azaltmaya yönelik daha fazla emniyet teşkilatı (daha yüksek yakalanma riskinden dolayı) hizmeti sağlamakta ve bu önlemler bağlamında, hukuki ve iktisadi açıdan daha iyi organize ve koordine olmuş kamu sektörü daha yüksek bir demokrasi düzeyinin, her ikisi ise daha az yolsuzluk anlamına gelmektedir (O’Connor & Fischer, 2012:646).

Politik yolsuzluğun pozitif etkisinin, gelişmemiş ve zayıf siyasi kurumların rüşveti toplayan çok sayıda aktör üzerinde monopol güce sahip olma yeteneğinin sınırlandığı yeni doğan, modernleşen, çağdaşlaşan toplumlar bağlamında daha belirgin olması beklenmektedir. Zayıf siyasi kurumların rüşveti kontrol etmedeki eksikliği toplumdaki kaynakların daha etkisiz dağılımıyla sonuçlanmaktadır (Choi & Woo, 2001:185). Choi & Woo’ya göre; ekonomik liberalizasyonun kendisinden, ülkenin yoksulluk ve eşitsizliğine etkisinin önemli düzeyde olması beklenmemekte, tersine politik yolsuzluk düzeyi küreselleşme ve ülkenin sosyo-ekonomik şartları arasındaki etkiye aracılık ettiği kabul edilmektedir. Uluslararası piyasa rekabetine daha fazla ekonomik açıklığa sahip ülkeler, politik yolsuzluk düşük olduğunda daha düşük yoksulluk ve eşitsizlik oranlarına sahip olurlar. Bununla birlikte ekonomik liberalizasyon, açık piyasadaki kaynaklanan zenginlik daha fazla olsa bile, yolsuzluk yüksek olduğu zaman yoksulluğu ve eşitsizliği geliştirmez (Choi & Woo, 2001:186).

Sovyetler Birliği’nin 1990’lı yıllardaki dağılma sürecinde de görüldüğü üzere, farklı ekonomik sistem veya rejimler açısından yolsuzluk; sosyal, politik ve ekonomik kurumlarla bağlantılı olan düzenleyici sistemin bir parçası olarak kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmaktadır. Yolsuzluğun kurumsallaşması, bireysel yetkililerin suç eylemlerinden ülkenin sosyo-ekonomik yapısında alışılmış bir nitelik kazanan sosyal bir olguya geçişine dayanmaktadır. Politik dengesizlik, resmi sistemin kontrolünün parçalanması, totaliter rejimdeki zorluklar, hukuki temelden ve hukuki kültürden yoksun yeni bir sosyo-ekonomik sisteme ani geçiş, Sovyet döneminde özel mülkiyetin var olmayışı, 1990’larda Rusya’daki yolsuzluk artışının belirli nedenleri arasında yer almaktadır (Cheloukhine & Habermeld, 2011:82).

Sosyalist sistemin sona ermesinin ardından Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği’nde yaşananlar gibi politik, sosyal ve ekonomik değişiklikler açısından büyük parçalanmalar geçiren ülkeler yolsuzluğa karşı savunmasız kalmaktadırlar. Kurulmuş sosyal ve yasal düzenin yıkılması belirsizlik yaratmakta, ekonomik zorlukları arttırmakta ve bunlar yolsuzluk uygulamalarının cezasız gelişmesine yol açmaktadır. Genel olarak az gelişmiş ülkelerde modern devletin tam bürokratik donanımının, onu sürdürebilmek için sınırlı ekonomik kapasiteye sahip olduğu ifade edilmektedir. Hükümet yetkilileri ağır sorumluluklara ve fazla sosyal statüye sahiptir ama maaşları sosyal ve ailesel yükümlülükleri ile karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır. Statüyü koruma ihtiyacı ve geleneksel yükümlülüklerin ağır yükü, yolsuzluk davranışlarını teşvik etmektedir. Buna ek olarak yolsuzluk davranışlarını takip etmede insanların gönülsüz olmasının (kendileri de yolsuzluk yaptığından) yanı sıra mevcut kaynaklara göre kuralları uygulamanın yüksek maliyeti, bu tür davranışların devamına izin vermektedir (Sanyal, 2005:142).

Sosyalist ekonomilere yönelik ortaya konulan diğer bir yaklaşım olarak kabul edilen Ivlevs ve Hinks ise, değişik ülke ülke gruplarında kriz ve rüşvet ilişkisinde belirgin ve önemli farklılıklar tanımlamaktadırlar. Eski Sosyalist dünyanın fakir bölgelerinde (Orta Asya, Slav, SSCB ve Balkanlar) kriz mağdurlarının kamu görevlilerine rüşvet verme olasılığı daha yüksektir. Buna karşılık bölgenin zenginleşen kısmında (Orta

Avrupa ve Baltık) ise böyle bir etki gözlenmemektedir (Ivlevs & Hinks, 2014:20). Yolsuzluk ve rüşvetin karakteristik özellikleri, dünyadaki bölgeler arasında farklılık arz etmektedir. Örneğin, çoğu Afrika ülkesinde yolsuzluk merkezi özellik taşımamakta, diğer bir deyişle dağıtılmış ve koordinesiz olarak belirlenmektedir. Burada aracı, işin her aşamasında rüşveti alırken, rüşvet verenin elde etmeye çalıştığı şeyde başarılı olup olmayacağını dikkate almamaktadır. Yolsuzluğun bu türü, Asya'nın bazı bölgelerinde bulunan merkezileşmiş "tek durak noktası" (kişi, merkezileşmiş tek bir aracıya rüşvet öder ve istediği şeyi alır) çeşidinden oldukça farklıdır (Gyimah-Brempong & de Camacho, 2006:247). Asya'da yolsuzluk merkezileşme eğilimindedir ve "tek durak noktası" çeşidinde önce işadamı "ücret"i öder, istediği hizmeti alır. Bu bağlamda Asya'da yolsuzluk işadamlarının kamu hizmetinin kullanımı için ücreti ödemesi şeklinde uygulanır. Ancak Afrika gibi dünyanın diğer bölgelerinde yolsuzluğun merkezsizleşmiş ve koordinesiz bürokratik uygulama türünde ise; bağımsız üstlenici rüşveti işlemin her bir aşamasında talep eder (Gyimah-Brempong & de Camacho, 2006:249).

2.4. Kültürel Faktörler

Öncelikle kültürel faktörlerin anlaşılmasında belirtilmesi gereken iki temel yapı taşı, değerler ve kültürdür. Değerler hem bireysel hem de kolektif özelliktir; kültür ise bütünlüğü gerektirir. Hofstede'e göre değer diğerlerine göre devletin belirli işlerini tercih etme eğilimindedir. Kültür, bir insan grubunun üyelerini diğerlerinden ayıran insan zihninin kolektif programlanmasıdır. Bu bağlamda kültür, değerleri toplu olarak tutan bir sistem olarak ifade edilmektedir (Hofstede, 1980:19). Kültür sıklıkla paylaşılan değerler bütünü ve durumsal ipuçları ile harekete geçirilen bir grup insanın inancı olarak tanımlanır. Tüm modern ulus devletler diğer kültürel sistemlerle bireysel potansiyel eylemleri olan bir dizi karmaşık kültürel etkilerle sonuçlanan geniş bağlara (kolonizasyon, göç, ya da kapsamlı ticaret yoluyla) sahiptirler. Aynı zamanda her bir toplumda, farklı ideolojiler ve toplumsal hareketler güç ve etki için çatışmaktadırlar. Sonuç olarak, çeşitli kültürel ipuçları modern kültürel sistemlerde var olmaktadır. Bu farklı kültürel semboller ve normlar kamu söyleminde yaygın olarak kullanılmakta ve çatışmalara, çelişkili davranışlara yol açabilmektedirler (Fischer, 2014:1595).

Toplum kültürünün yönleri yolsuzluk uygulamasına yönelik halkın hoşgörüsünü ve eğilimini etkileyebilir. Pek çok araştırma -Hofstede, Simcha&Shenkar vb.- ulusların kültürleri arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu farklılıklar insanların değerlerini, bakış açılarını ve davranışlarını etkilemektedir. Kültürel farklılıklar toplumların özellikle rekabeti, maddi zenginliği, eşitliği, dürüstlüğü nasıl gördüğü ve değişime karşı tutumunu ifade edilir. Öğrenme insanın çevreyle etkileşim süreciyle aktarılır dolayısıyla bu insanlar belirli kültür genleriyle doğmazlar. Toplumsal değerler çeşitli farklı yollarla kavramsallaştırılabilir (O'Connor & Fischer, 2012:645).

Geleneksel değerler, rasyonel değerler, yaşama değerleri ve kendini ifade etme değerleri olmak üzere toplumsal değerler dörde ayrılmaktadır. İlk karşıtlık, geleneksel değerlerle rasyonel değerler arasında belirginleşmektedir. İkinci karşıtlık ise; yaşama değerleri ile kendini ifade etme değerleri arasında ortaya çıkmaktadır. Her iki boyut da yolsuzluğu anlamak için fazlasıyla önem arz etmektedir. Örneğin, kendini ifade etme değerleri yolsuzluk güdüsünü azaltırken, benzer şekilde rasyonel değerler de yolsuzluğa yönelik daha az fırsat yaratmaktadır (O'Connor & Fischer, 2012:646). Kültür sadece psikolojik süreçleri değil ayrıca sosyal sistemlerin sosyolojik, politik ve iktisadi çalışmasını da etkilediği için farklı disiplinlerdeki kültürel çalışma sonuçları arasında da potansiyel bir sinerji oluşmaktadır. Hofstede ise; bütünüyle toplumsal konularla ilişkilendirilmiş dört kültürel boyut tanımlamaktadır. (Hofstede&Bond, 1984:418).

İlk boyut "güç mesafesi" olarak adlandırılmaktadır. Kurumların ve örgütlerin gücü eşitsiz dağılım olarak kabul eden daha az güçlü üyelerinin boyutunu ifade etmektedir. Temel toplumsal konu; sosyal eşitsizlik ve bir kişinin diğerleri üzerindeki yetki miktarı diğer bir deyişle gücü ile ilgilidir (Hofstede& Bond, 1984:418).

İkinci boyut "belirsizliğin önlenmesi" olarak adlandırılır. İnsanların belirsiz durumlar tarafından tehdit altında hissetmesi ve kurumların da bunlardan kaçınmaya çalışması boyutunu ifade etmektedir. Buradaki temel toplumsal konu ise; toplumun çatışma ve saldırganlıklarla ve son çare olarak yaşam ve ölümle baş etmesiyle ilgilidir (Hofstede& Bond, 1984:418).

Üçüncü boyut "Kollektivizme karşı bireycilik" olarak adlandırılır. Bu iki kutuplu kültür durumunu yansıtır. Bir kutup insanların kendilerine ve ardından ailelerine bakmalarını gerektiren durum olan

bireycilik, “buna karşılık onun karşı kutbu ise insanların bir gruba ya da bütüne ait oldukları sadakat karşılığında onlara bakması gereken durumu ifade eden kolektivizmdir”. Temel toplumsal konu, bireylerin gruba bağlılığı ile ilgilidir. Gruptaki bireyin benlik kavramı “biz” kavramıdır (Hofstede& Bond, 1984:419).

Dördüncü boyut “Kadınlığa karşı Erkeklik” olarak adlandırılır. Erkeklik, “toplumdaki baskın değerlerin başarı ve para olduğu” bir durum iken bunun karşıtı olan kadınlık “toplumdaki baskın değerlerin diğerlerine bakmak ve yaşam kalitesi olduğu bir durumu ifade eder. Temel toplumsal konu, sosyal cinsiyet rollerinin seçimi ve bunun insanların kendi kavramları üzerine etkisi ile ilişkili olarak tanımlanmaktadır (Hofstede& Bond, 1984:420).

3. Data ve Metodoloji

Bu çalışmada temel olarak Hofstede'nin Güç Mesafesi, Bireycilik/Kollektivizm, Erkeklik/Kadınlık ve Belirsizliğin Önlenmesi olarak dört boyutta ele aldığı kültürel sınıflandırma izlenmektedir.

Güç mesafesi, kültürde katı sosyal hiyerarşinin tercih edilmesini ve sürdürülmesini kapsamaktadır. İnsanlar sosyo-ekonomik sınıflar arasında bağdaşması mümkün olmayan ayrımlar olduğuna inanmaktadırlar. Bu durumda resmi görevlilerin rüşveti talep etme ya da kabul etme ihtimalinin ve iş adamlarının da rüşveti ödeme veya teklif etme ihtimalinin artmasına yol açacağı beklenmektedir. Üst düzey kamu görevlileri, iş hayatındaki resmi pozisyonlarının kendilerine kişisel yararlar sağlamak için bir ayrıcalık olduğuna inanmaktadırlar. Böylece bir ülkenin kültüründeki daha büyük güç mesafesi, ekonomik güçlülük ile yolsuzluk arasında daha sıkı bir ilişkidir (Getz & Volkema, 2011:15).

Bir ülkenin kültüründeki belirsizlikten kaçınma arttıkça, ekonomik sıkıntı ile yolsuzluk arasındaki ilişkinin daha da güçleneceği beklenmektedir. Diğer bir taraftan erkeklik boyutu, kültürde vurgulanan iddiacılık, saldırganlık ve rekabet gibi değerleri içermekte ve böylelikle bir ülkenin kültürünün daha erkeksi olması, ekonomik sıkıntı ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir (Getz & Volkema, 2001; 16).

Tablo 2. Kültür Değişkenleri (WVS 6. Dalga;2010-2014)

Değişkenler	WVS değişkenleri	Anket kodu	Soru
Aile yapısı: Çocuk nitelikleri	Önemli Çocuk nitelikleri: Özgürlük	V12	Burası çocukların evde öğrenmesini teşvik eden nitelikleri listesi.”özürlük”
Aile yapısı: Çocuk nitelikleri	Önemli Çocuk Nitelikleri: Söz Dinleme	V21	Burası çocukların evde öğrenmesini teşvik eden nitelikleri listesi.”...söz dinleme”
Aile yapısı: Erkeklik	Eğer kadın kocasından daha fazla para kazanırsa	V47	Şu ifadeye katılıyor musunuz, katılmıyor musunuz: Eğer kadın kocasından daha fazla para kazanırsa bu kesin sorun olur.
Aile yapısı: Erkeklik	Erkekler işi bayanlardan daha iyi yönetir	V53	Genel olarak erkekler bir işi bayanlardan daha iyi yönetir. Kesinlikle katılıyor musun, katılıyor musun, katılmıyor musun, kesinlikle katılmıyor musun?
Aile yapısı: Erkeklik	İş sahibi olma kadın için özgürlüğün en iyi yoludur	V48	İş sahibi olma kadın için özgür olmak için en iyi yoldur.Katılıyor musunuz; katılmıyor musunuz
Aile yapısı: memnuniyet	Finansal durumdan memnuniyet	V59	Hanenizin maddi durumundan ne kadar memnunsunuz?
Kurumlar: Eğitim	Güven: üniversiteler	V119	Üniversitelerde ne kadar güvende hissettiğini söyler misin? Çok fazla güven, çok fazla değil, hiç.
Kurumlar: din	Dindar kişi	V147	Özgürce dini hizmetlere katılıp katılmadığını söyler misin:
Kurumlar: din	Güven: Kilise ve dini kurumlar	V108	Oralarda kendini ne kadar güvende hissettiğini söyler misin: Çok fazla güven, çok fazla değil, hiç.”... kilisesi”
Kurumlar: politik yapı	Güven: Hükümet	V115	Oralarda kendini ne kadar güvende hissettiğini söyler misin: Çok fazla güven, çok fazla değil, hiç.”...hükümeti”
Kurumlar: Politik yapı	Güven: Parlamento	V117	Kendini ne kadar güvende hissettiğini söyler misin: Çok fazla güven, çok fazla değil, hiç.
Yolsuzluk ve Rüşvet	Savunulabilir: rüşvet kabul eden biri	V202	Aşağıdaki eylemlerden her birini söyler misin. Her zaman savunabileceğini ya da arasında birşey düşünüyor musun?

Kaynak: Dünya Değer Araştırması (2010-2014)

Tablo 2, sosyal kurumların yapısı ve işleyişi ile yolsuzluk arasındaki ilişkiye yönelik WVS'den seçilen değişkenleri göstermektedir. Çalışmada 60 ülkeyi kapsayan ve sonuçlandırılmış olan WVS (2010-2014) araştırmasının 6. Dalgası kullanılmaktadır. WVS, kişilerin değerlerini ve inançlarını, onların istikrarını ya da

zaman içerisindeki değişimini ve dünyanın farklı ülkelerindeki toplumların sosyal ve politik gelişimine etkisini ortaya çıkaran küresel bir araştırma projesi olarak nitelendirilmektedir. WVS, küresel sınıflandırmanın çeşitli boyutlarındaki endeksleri geliştirmek için geniş veri setine sahiptir. Tablo 2’de, aile yapılarındaki “güç mesafesi” ve “belirsizlikten kaçınma” ve “finansal durum memnuniyeti” sorusuna değinilmektedir. “Kollektivizme karşı bireycilik” ve “kadınlığa karşı erkeklik” ölçümleri olarak, çocuk nitelikleri ve aile yapılarına dayalı değişkenler seti kullanılmıştır.

Algılanan yolsuzluk verisi ise, Transparency International’ın yolsuzluk algılama endeksinden elde edilmiştir. Yozlaşmış işlemlerin gizliliğinden dolayı yolsuzluğu ölçmek için mevcut zorlukları dikkate alarak Transparency International’ın ölçümleri ulusal düzeydeki yolsuzluğa yönelik bilimsel bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Tablo 3. Yolsuzluk Algılama Endeksi (2016) (WVS 6’ya Göre Seçilmiş Ülkeler)

Ülke Sırası	Ülke	Yolsuzluk Algılama Endeksi 2016 Puanı	Ülke Sırası	Ülke	Yolsuzluk Algılama Endeksi 2016 Puanı
108	Cezayir	34	8	Hollanda	83
123	Azerbaycan	30	1	Yeni Zelanda	90
95	Arjantin	36	136	Nijerya	28
13	Avustralya	79	116	Pakistan	32
113	Ermenistan	33	101	Peru	35
79	Belarus	40	101	Filipinler	35
24	Şili	66	29	Polonya	62
79	Çin	40	31	Katar	61
31	Tayvan	61	57	Romanya	48
90	Kolombiya	37	131	Rusya	29
47	Kıbrıs	55	50	Ruanda	54
120	Ekvator	31	7	Singapur	84
22	Estonya	77	31	Slovenya	61
10	Almanya	81	154	Zimbabve	22
70	Gana	43	41	İspanya	58
166	Irak	17	4	İsveç	88
131	Kazakistan	29	101	Tayland	35
57	Ürdün	48	101	Trinidad	35
52	Güney Kore	53	75	Türkiye	41
75	Kuveyt	41	131	Ukrayna	29
136	Kırgızistan	28	108	Mısır	34
136	Lübnan	28	18	ABD	74
170	Lıbya	14	21	Uruguay	71
55	Malezya	49	156	Özbekistan	21
123	Meksika	30	170	Yemen	14
90	Fas	37			

Kaynak: Uluslar arası Şeffaflık, 2016, Yolsuzluk Algılama Endeksi

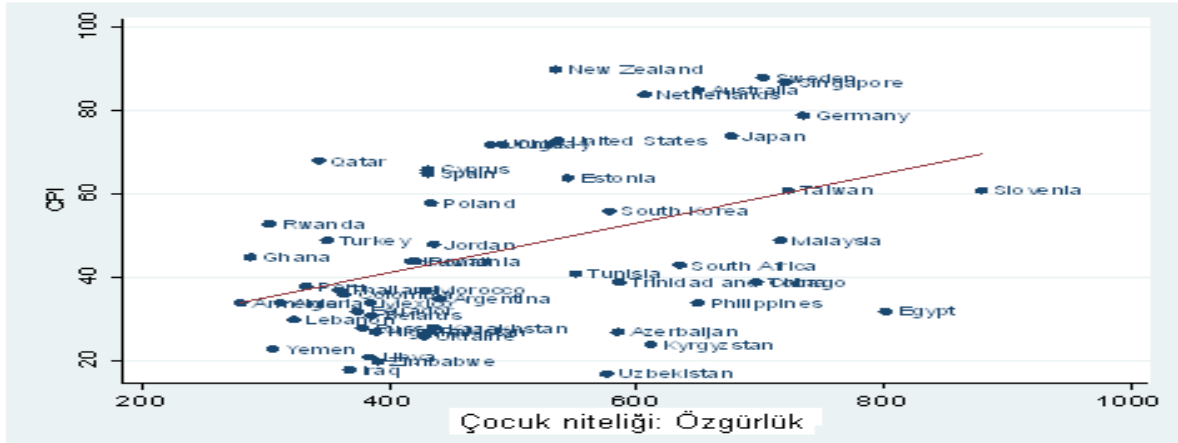
Yolsuzluk Algılama Endeksi, ülkeleri 0 (yüksek yolsuzluk)’dan 100 (çok temiz)’e doğru puanlamaktadır (TI, 2012:1).

4. Yolsuzluk ve Rüşvetin Kültürel Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, kültürel faktörlerin değişkenlerinin toplu değerleri ile ülkelerin yolsuzluk algılama endeksi puanları arasındaki ilişki değerlendirilmektedir.

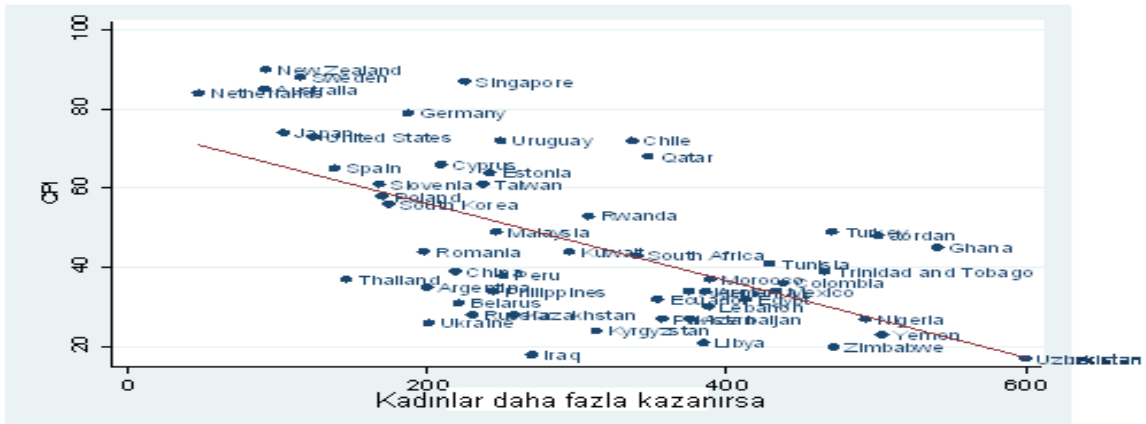
4.1. Aile Yapıları ve Yolsuzluk

Burada çocuk nitelikleri ile aile yapıları ve ailede erkeklik ve kadınların rolü ile ilgili bazı sorular değerlendirilmektedir. Çocuk niteliğindeki özgürlük, bireyciliğin gelişmesi için çok önemlidir. Diğer bir taraftan otoriteye itaat, kolektif toplumun önemli bir özelliğidir. Bu bağlamda özgürlük (V12) ve itaat (söz dinleme) (V21) değişkenleri kolektivizme karşı bireycilik ölçümlerinde kullanılabilir.

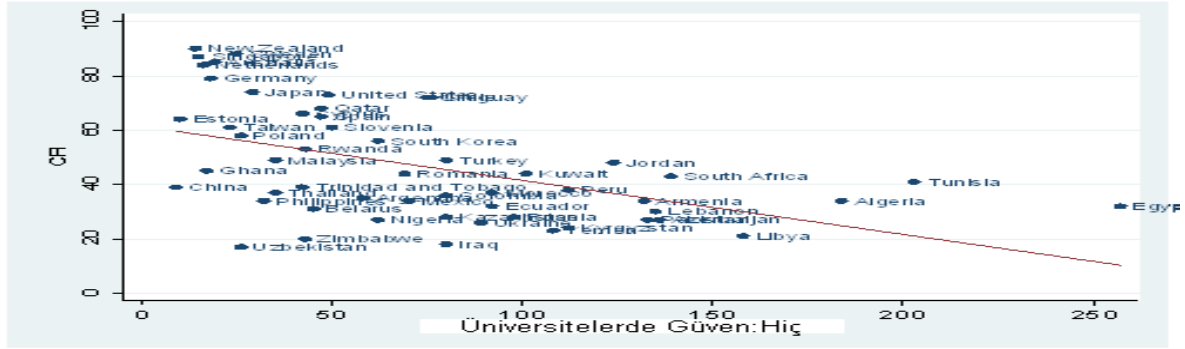
Şekil 1. Özgürlük (V12) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi Puanı (CPI)

Şekil 1’de görüldüğü gibi, çocuk niteliklerindeki özgürlük ve ülkelerin yolsuzluk algılama endeksi (CPI) puanı arasında pozitif bir ilişki vardır. Çocuk eğitiminde bireyciliğe vurgu yapan ailelere sahip ülkeler yüksek CPI puanlarına ve böylelikle daha düşük yolsuzluk seviyesine sahiptirler. CPI puanları ile özgür çocuk yetiştirme arasındaki R-kare katsayısı 0,19 dur. Çocuk niteliği olarak itaat dikkate alındığında ise; itaat eğiliminin yüksek olması ile ülkelerin CPI puanları arasında negatif bir ilişki vardır. Dolayısıyla daha yüksek seviyedeki otoriteye itaat eğilimi, daha düşük seviyede CPI puanı ve daha yüksek yolsuzluk ile ilişkilendirilmektedir.

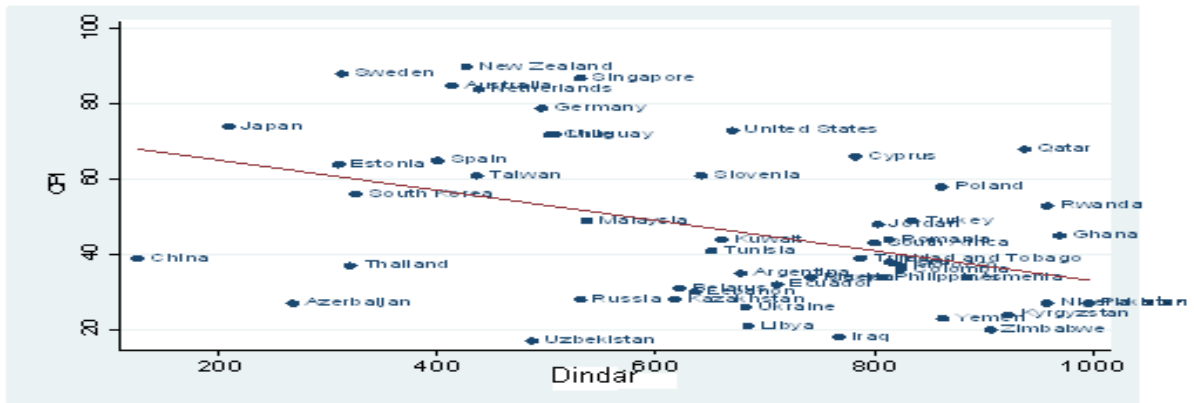
Şekil 2. Erkeklik (V47) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) Puanı

Şekil 2 ve 3; toplumun erkeklik/kadınlık kültürü ve yolsuzluk seviyesi arasındaki ilişkiyi değerlendirmektedir. Şekil 2, ailede kadınların iktisadi rolü davranışı ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yatay eksen, “eğer kadınlar eşlerinden daha fazla kazanırsa bu kesinlikle soruna yol açar?” sorusuna “katılıyorum” cevabını veren kişilerin yüzdesini göstermektedir. Buna göre daha düşük erkeklik seviyesi CPI puanlarıyla negatif ilişkiye sahiptir ve böylece daha düşük yolsuzlukla ilişkilendirilir. R^2 katsayısı 0,38’dir. Ayrıca; kadının iş hayatındaki yeri ile CPI puanları arasında pozitif bir ilişki vardır. Böylece tekrar daha düşük erkeklik seviyesi daha düşük yolsuzluk seviyesi ile ilişkilendirilmektedir.

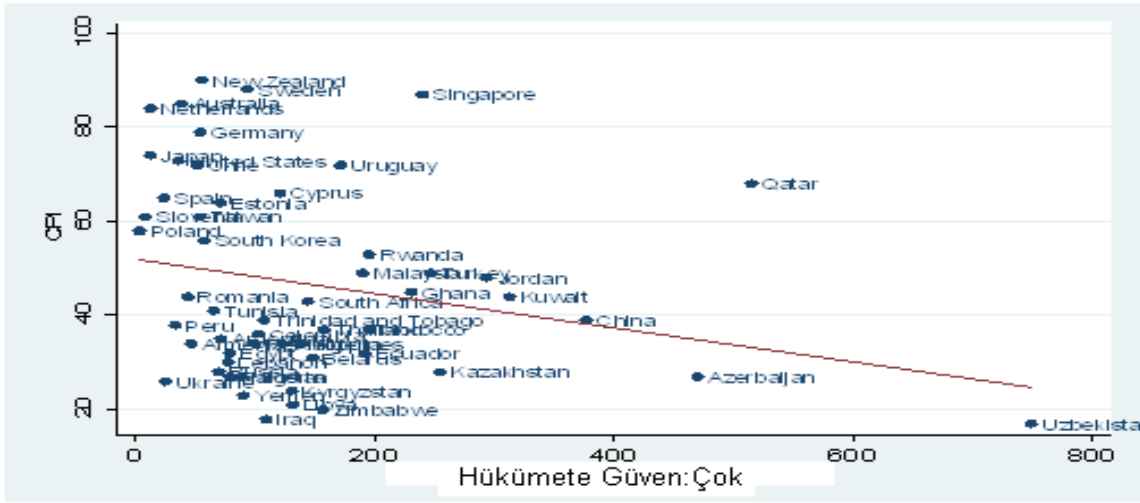
Şekil 5. Üniversitelerde Güven (V119) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) Puanı

İlk olarak, şekil 5’de görülebileceği üzere; üniversitelerde güvensizlik ülkelerin CPI puanları ile negatif ilişkilidir. Böylece, eğitim kurumlarındaki artan güvensizlik daha yüksek yolsuzluk seviyesi ile ilişkilendirilir ve R-kare katsayısı 0,26’dır.

Şekil 6. Dindar İnsan (V147) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) Puanı

Şekil 6, dindarlık ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır. Buradaki değişken “Dini hizmetlere özgürce katılıp katılmadığınızı söyler misiniz?” sorusuna bağlıdır. Ülke düzeyindeki “dindar insan” cevapları dikkate alınmaktadır. Ülkelerin dindarlık seviyesi ile CPI puanları arasında negatif, algılanan yolsuzluk ile ise pozitif ilişkili söz konusudur. ($R^2=0,18$). Dindarlık eğilimi arttıkça sonuç olarak daha yüksek bir yolsuzluk eğilimi tespit edilmektedir. Kiliselerde veya dini kurumlarda güven ve CPI puanları arasındaki ilişki ise; dindarlıkla benzer şekilde ifade edilmekte ve yüksek güven seviyesi CPI puanları ile negatif ve ülkelerin daha yüksek yolsuzluk seviyesi ile de pozitif ilişkili olarak ölçülmektedir.

Şekil 7. Hükümete Güven (V115) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) Puanı

Şekil 7’de görüldüğü üzere hükümete güven ve ülkenin CPI puanı arasında negatif ilişki ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, hükümete duyulan yüksek güven seviyesi, yüksek yolsuzluk seviyesi ile bağıntılıdır (R-kare=0,06). Yine, parlamentoya güven ve ülkenin CPI puanı arasında da negatif ilişki vardır. Parlamente güven seviyesindeki artışlar yolsuzluk seviyesi ile düşük katsayıya rağmen pozitif ilişkilidir. Genel olarak politik kurumlar ve yolsuzluk seviyesi arasında pozitif ilişki bulunmasına rağmen korelasyon katsayısı oldukça düşük ölçülmektedir.

Sonuç

Yolsuzluk çok yönlü bir kavramdır ve ekonomik temellerinin yanında sosyal ve politik temellere de sahiptir. Aile, toplum, faiz ve baskı grupları, dini kurumlar, eğitim, politik süreç yolsuzluk ve rüşvetin önemli belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Yolsuzluk ve rüşvetin büyük bir bölümünü etkileyen faktörler, her biri bir diğeriyle ilgili olmasına rağmen ekonomik, yasal, sistemik ve kültürel faktörler olmak üzere dört ana başlıkta toplanmaktadır. Benzer iktisadi yapıya sahip ülkeler, bireysel davranışları etkileyen toplumsal faktörlerden dolayı farklı yolsuzluk seviyelerine yer almaktadırlar.

Kültürün yolsuzluğa etkisinde dikkate alınması gereken temel problem, kültürel faktörlerin belirlenmesi ve daha da önemlisi, kültürel faktörlerin etkisinin ölçülmesidir. Dünya Değerler Araştırması (WVS) ve Avrupa Değerler Araştırması (EVS) ile ilgili oluşturulan veriler, kültürel ölçekleri geliştirmektedir. Diğer bir taraftan ülke geneli yolsuzluk verisi açısından önemli bir veritabanı da dünya genelinde ülke puanlarını ve ülke sıralamalarını Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) olarak kabul edilmektedir.

Ülkelerin yolsuzluk puanları ile kültürel faktörler arasındaki ilişkiler değerlendirilmesi sonucunda; ülkelerin yolsuzluk seviyeleri çocuk eğitimindeki özgürlük vurgusu ile negatif ilişkiye ve otoriteye itaat ile de pozitif ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Böylece, eğitimin yararı olarak bireycilik yolsuzluğun kontrolü üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ifade edilebilmektedir. Diğer bir taraftan birkaç soru ile kültürün erkeklik/kadınlık boyutunun değerlendirilmesi sonucunda ise; ulusal kültürde erkeklik vurgusunun yolsuzluk seviyesi ile pozitif ilişkiye sahip olduğunu görülmektedir. Aile yapıları açısından kadın özgürlüğü vurgusuna daha fazla sahip olan ülkelerin daha düşük yolsuzluk seviyesine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Son olarak, dindarlık ve politik kurumlara güven ve yolsuzluk seviyesi arasında ise pozitif bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir.

Kaynakça

Cheloukhine, S.; Haberfeld, M. R. (2011), “Corruption in Russia: Past, Present, and Future, Russian Organized Corruption Networks and their International Trajectories”, DOI:10.1007/978-1-4419-0990-9_4, Springer Science+Business Media, pp. 53-84.

- Choi, E. ; Woo, J. (2011), “*Liberal Reform, Political Corruption, and Socio-Economic Impacts in Asia and Eastern Europa*”, International Journal of Comparative Sociology, 52 (3), pp. 181-196.
- Dungan, J.; Waytz, A.; Young, L., (2014), “*Corruption in the Context of Moral Trade-offs*”, Journal of Interdisciplinary Economics, Vol: 26 (1&2), pp. 97-118.
- Fischer R.; Ferreira M. C.; Milfont, T.o; Pilati, R., (2014), “*Culture of Corruption? The Effects of Priming Corruption Images in a High Corruption Context*”, Journal of Cross-Cultural Psychology, Vol: 45 (10), DOI: 10.1177/002202211458874, pp. 1594-1605.
- Getz G, Kathleen A.; Volkema R. J. (2001), “*Culture, Perceived Corruption and Economics: A Model of Predictors and Outcomes*”, Business&Society, Vol:40, No:1, pp. 7-30.
- Gymiah B., K.; DE camacho, S. M. (2006), “*Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences*”, Economic of Governance, DOI: 10.1007/s10101-005-0008-2, Springer-Verlag, pp. 245-269.
- Hofstede G.; Bond, M. H. (1984), “*Hofstede’s Culture Dimension and Independent Validation using Rokeach’s Value Survey*”, Journal of Cross-Cultural Psychology, Vol:15, No:4, pp. 417-433.
- Hofstede, G. (1980), “*Culture and Organizations*”, International Studies of Management and Organization, Vol: 10, No: 4, pp. 15-41.
- Ivlevs, A.; Hinks, T. (2014), “*Global Economic Crisis and Corruption*”, Public Choice, DOI: 10.1007/s11127-014-0213-2, Springer Science+Business Media B.V., pp. 1-25.
- Johnston, M. (2012), “*Corruption Control in the United States: Law, Values, and The Political Foundations of Reform*”, International Review of Administrative Sciences, 78 (2), DOI: 10.1177/0020852312438782, pp. 329-345.
- Li, Y.; Yao, F. K.; Ahlstrom, D. (2014), “*The Social Dilemma of Bribery in Emerging Economies: A Dynamic Model of Emotion, Social Value, and Institutional Uncertainty*”, Asia Pac. J. Manag, Springer, Science&Business Media, DOI: 10.1007/s10490-014-9406-8.
- Lord, N. J. (2014), “*Responding to Transnational Corporate Bribery Using International Frameworks for Enforcement: Anti-Bribery and Corruption in the UK and Germany*”, Criminology & Criminal Justice, Vol: 14 (1), DOI: 10.1177/1748895812474662, pp. 100-120.
- Nwabazor, A. (2005), “*Corruption and Development: New Initiatives in Economic Openness and Strengthened Rule of Law*”, Journal of Business Ethics, 59, DOI:10.1007/s10551-005-3402-3, pp. 121-138.
- O’Connor, S.; Fischer, R. (2012), “*Predicting Societal Corruption Across Time: Values, Wealth, or Institutions?*” Journal of Cross-Cultural Psychology, 43 (4), pp. 649-659.
- Pellegrini, L. (2011), “*Corruption, Economic Analyses of Corruption, Development and the Environment*”, DOI 10.1007/978-94-007-0599-9_2, Springer Science+Business Media B.V., pp. 13-27.
- Roman, V. A.; Miller, H. T. (2014), “*Building Social Cohesion: Family, Friends and Corruption*”, Administration & Society, Vol: 46/7, pp. 775-795.
- Sanyal, R. (2005), “*Determinants of Bribery in International Business: The Cultural and Economic Factors*”, Journal of Business Ethics, 59, pp.139-145.
- Themudo, N. S. (2014), “*Government Size, Nonprofit Sector Strenght, and Corruption: A Cross-National Examination*”, American Review of Public Administration, Vol: 44 (3), DOI: 10.1177/0275074012465791., pp. 309-323.
- Transparency International, (2016), *Corruption Perception Index*, www.transparency.org
- Tricot, J. (2014), “*Corporate Anti-Bribery Self-Regulation and the International Legal Framework*”, S. Manacorda et al (eds), Preventing Corporate Corruption, DOI:10.1007/978-3-319-04480-4_11, Springer International Publishing, Switzerland,
- Wang, Y. (2013), “*Institutions and Bribery in an Authoritarian State*”, St. Comp. Int. Dev. 49, DOI 10.1007/s12116-013-9138-7 Springer Science+Business Media New York, pp. 217-241.
- Williams, J.W.; & Beare M. E. (1999), “*The Business of Bribery: Globalization, Economic Liberalization, and The “Problem” of Corruption, Crime*”, Law & Social Change, 32, pp. 115-146.
- World Values Survey (2010-2014), “*Crossing by Country Study*”, #906-WVS2010, v.2014.04.28, www.worldvaluessurvey.org